

AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ İHTİYACI BAĞLAMINDA BORU HATTI PROJELERİ

Zhuldyz KANAPIYANOVA¹

Özet

Avrupa Birliği (AB) ilk kurulduğu günden günümüze kadar nüfus ve toprak alanında büyüme göstermiştir. Bu genişlemelerle beraber yeni sorumluluklar ve yeni sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Aynı zamanda birliğin yıllardan beri devam eden en büyük sorunu enerji problemidir. Enerji kaynaklarına yoksun AB'nin sorununu ise Rusya'nın enerji politikasına olan bağımlılığıdır. Bu bağlamda AB, Rus enerji bağımlılığını azaltmak için yeni alternatif enerji kaynakları arayışı içine girmiştir. Rusya enerji bağımlılığına alternatif oluşturabilecek ya da Rus enerji bağımlılığını azaltabilecek yeni enerji pazarı olarak ise Ortadoğu ve Hazar havzası ülkelerini görmektedir. Ortadoğu ve Hazar bölgesinin enerji ilişkilerini gerçekleştiren bölgede merkezi konumda bulunan Türkiye AB'ye enerji taşıma anlamında büyük rol oynamaktadır. Bu doğrultuda Azerbaycan doğal gazını Türkiye'nin vasıtasıyla AB'ye ulaştırmak için TANAP projesi ele alınmaya başlamıştır. TANAP projesi AB için hem Rus enerji bağımlılığını azaltmak hem Hazar enerji havzasının AB ülkelerine doğal gaz transferi yapmak için önemli bir projedir. Bu proje yanında ya da karşısında Rusya enerji pazarında etkisini kaybetmemek ve enerji projelerini geliştirme bağlamında Türkiye üzerinden geçecek olan Türk Akımı projesini hayata geçirmeye çalışmaktadır. Çalışma AB ülkeleri için çok büyük önem taşıyan enerji ihtiyacı bağlamında söz konusu iki projeyi – TANAP, Türk Akımı – analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma karşılıklı bağımlılık teori ilkelerini ele alarak konu analiz yöntemiyle incelenecektir. Çalışmanın sonuçlarına göre, AB, TANAP ve buna benzer diğer alternatif projelerin geliştirilmesiyle Rus enerji bağımlılığında tamamen kurtulmazsa bile bağımlılığı bir nebze de olsa azaltabileceği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Enerji, Karşılıklı Bağımlılık.

537

PIPELINE PROJECTS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN UNION ENERGY NEEDS

Abstract

The European Union (EU) has grown in population and land area from the day establishment until today. Along with these expansions, new responsibilities and new problems have begun to emerge. At the same time, the biggest problem that has been going on since years is the energy problem. The lacking energy resources problem of the EU is dependence on Russia's energy policy. In this context, the EU has sought new alternative energy sources to reduce Russian energy dependency. EU sees the countries of the Middle East and Caspian basin as a new energy market that can be an alternative to energy dependency or reduce Russian energy dependency. Turkey which centrally located playing a major role in terms of transporting energy to the EU from the Middle East and Caspian basin. In this direction there is beginning the TANAP project to deliver Azerbaijan's natural gas to the EU via Turkey. The TANAP project is an important project for the EU to reduce Russian energy dependency and to transfer the natural gas energy to EU countries from Caspian basin. Russia is developing Turkish stream project which transporting Russian energy resources from Russia to the EU via Turkey for do not lose its influences in energy market. The study aims to analyze two new projects - TANAP, Turkish Stream - in the context of energy needs which are very important for EU countries. The study will examine by the principles of interdependence theory. According to the results of the study, it has been revealed that the EU by the developing TANAP and other alternative projects could reduce dependency from Russian energy dependency.

Key Words: European Union, Energy, Interdependence

Özgün Araştırma / Original Article

¹ Sorumlu yazar/Corresponding Author, Uludağ Üniversitesi, Türkiye, juldyz777@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2992-7390

Copyright © 2016-2018 IBAD

ISSN: 2536-4642

GİRİŞ

AB 2004, 2007 ve 2013 yıllarında doğruya doğru genişleme göstererek hem nüfus hem toprak anlamında büyüme yaşamıştır (Canbolat, 2014). 2013 yılı Hırvatistan'ın katılımı ile 28 üye ülkeden oluşan AB'nin nüfusu 511 milyondan fazla, yüzölçümü ise 4,5 milyon kilometrekaredir (Eurostat Database, 2017). Bu büyüme oranı ve genişlemeler, yeni sorumluluklar ile yeni sorunları beraberinde getirmiştir. AB yeterli enerji kaynaklarına sahip olmadığından dolayı enerji ihtiyacının yarısından fazlasını ithal etmektedir. Bu oranın giderek artarak %70'lere çıkacağı tahmin edilmektedir. Enerji ithalatının büyük bir kısmı Rusya'dan olması dolayısıyla enerji konusunda Rus enerji politikasına bağımlı hale getirmektedir. Örneğin, 2014 yılında AB'nin Rusya'ya petrol bağımlılığı %35, doğal gaz bağımlılığı %30 seviyesinde görülmüştür (Cowman, 2014). Bu bağlamda AB Rusya'ya enerji bağımlılığını azaltmak için yeni alternatif enerji kaynakları arayışı içine girmiştir. Rusya enerji bağımlılığına alternatif oluşturabilecek ya da bu bağımlılığı azaltabilecek yeni enerji pazarı olarak ise Ortadoğu ve Hazar havzası (Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan) ülkelerini görmektedir. Ortadoğu ve Hazar bölgesinin enerji ilişkilerini yürütürken bölgede merkezi konumda bulunan Türkiye AB'ne enerji taşıma anlamında transit ülke olarak büyük bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda Azerbaycan doğal gazını Türkiye'nin vasıtasıyla AB'ye ulaştırmak için TANAP projesi ele alınmaya başlamıştır. TANAP projesi AB için hem Rusya'ya enerji bağımlılığını azaltmak hem Hazar enerji havzasının AB ülkelerine doğal gaz transferi yapmak için önemli bir projedir. Bu proje yanında ya da karşısında Rusya enerji pazarında etkisini kaybetmemek ve enerji projelerini geliştirme bağlamında Türkiye üzerinden geçecek olan Türk Akımı projesini hayata geçirmeye çalışmaktadır.

Çalışmanın amacı; AB'nin enerji ihtiyacını çeşitlendirme politikasında yer alan TANAP ve buna paralel olarak geliştirilmeye başlayan Türk Akımı projesini karşılıklı bağımlılık teorisinde incelemektir. Ayrıca AB'nin enerji ihtiyacı politikası bazında alternatif enerji kaynağı olarak Türkmenistan'ın enerji politikalarını ve kapasitesini irdelemektir.

Çalışmanın ana tezi; R. Keohane ve J. Nye'a göre, bazen karşılıklı bağımlılık ilişkisi dolayısıyla daha küçük devletlerin daha büyük devletlerin dış politik davranışlarında değişikliğe yol açabileceği gözlenmektedir (Keohane & Nye, 1977). Dolayısıyla etki ve gücün kaynağı bağımlılık ve bunun derecesidir. Çalışmada karşılıklı bağımlılık kuramına göre, Azerbaycan ve Türkmenistan küçük devlet ülke konumunda olmalarına rağmen, enerji ihtiyacı olan büyük aktör statüsünde olan AB'nin dış politikasını etkileme potansiyeline sahiptir.

Bu bağlamda çalışmanın kuramsal alt yapısını karşılıklı bağımlılık teorisi oluşturmaktadır. Karşılıklı bağımlılık kuramın seçilmesinin nedeni, karşılıklı bağımlılık farklı ülkeler arasındaki ilişkilerde gündeme gelen karşılıklı etkileşimi ifade eden bir kavramdır (Keohane & Nye, 1977). Yani çalışmada karşılıklı bağımlılık AB ve Türkmenistan veya AB ile Azerbaycan arasındaki karşılıklı etkileşimi ifade eden bir kavramdır. Karşılıklı bağımlılığın gerçekleşmesi için AB'nin enerji kaynağına Türkmenistan'ın ise enerji pazarına ihtiyacı olması gibi iki tarafın da kar ve kazanç beklentisi olması gerekmektedir. Bu yüzden "Avrupa Birliği Enerji İhtiyacı Bağlamında Boru Hattı Projeleri" başlıklı çalışmanın anlaşılması ve belli bir kuram çerçevesi içerisinde konu dışına çıkmadan anlatılması bağlamında karşılıklı bağımlılık kuramı benimsenmiştir.

Karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin tarafları ya toplam kazanç ya da nisbi kazanç beklentisi peşinde olabilmektedir. Karşılıklı bağımlılıkta mutlaka karşılıklı kazancın dengede olmasını beklemek yanlıştır. Ama birinin diğeri üzerinden daha baskın görünmesi tek taraflı bağımlılık iken, karşılıklı bağımlılık ilişkisinde ilişkinin zarar görmesinden her iki tarafın da olumsuz etkilenmesi anlamına gelmektedir (Keohane & Nye, 1977). AB'nin enerji ihtiyacı ve enerji kaynağı ülkelerin enerji pazar ihtiyacı ilişkisi birbirini aynı oranda etkilemektedir. Karşılıklı bağımlılık teorisinin diğer seçilme nedeni de budur. Bu bağlamda çalışma karşılıklı bağımlılık,

enerji, kazanç, pazarlık gücü, hassasiyet, etkilenebilirlik gibi kavramlar ve bu kavramlar arasında kurulan kuramsal çerçeve içerisinde irdelenecektir.

Çalışmada AB ve enerji kaynağı ülkeler arasındaki ilişki R. Keohane ve J.Nye'in geliştirdiği karşılıklı bağımlılık teorisi nezdinde analiz yöntemiyle ele alınacaktır (Keohane & Nye, 1977).

Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal ve kuramsal yaklaşım, ikinci bölümünde AB'nin enerji durumu, üçüncü bölümünde TANAP ve Türk Akımı projesi, dördüncü bölümde AB enerji ihtiyacı bağlamında Türkmenistan karşılıklı bağımlılık teorisinde incelenecektir.

Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşım

Karşılıklı bağımlılık uluslararası ilişkiler kuramında egemen ulusal devletler arasındaki ilişkiler dışında uluslararası, ulus aşan örgütler, çok uluslu şirketler ve alt ulusal gruplar arasındaki trans nasyonel ilişkileri ve siyasal etkileşim süreci ifade etmektedir.

Tek taraflı bağımlılık, bir aktörün diğer aktör üzerine belirlediği tek taraflı bir etkileşimi ifade ederken karşılıklı bağımlılık farklı aktörler arasındaki karşılıklı etkileşimi anlatmaktadır. Bu etkileşim parasal, mali, enerji, toplumsal ya da güvenlik konularını içerebilmektedir. R. Keohane ve J. Nye'a göre, etkileşimin karşılıklı bağımlılıktan söz edilebilmesi için maliyet unsurunun söz konusu olması bir zorunluluktur (Keohane & Nye, 1977). Karşılıklı etkileşimin taraflar üzerinde olumsuz etkisi söz konusu değilse karşılıklı bağımlılıktan söz edilmemektedir. Çalışmada AB'nin enerji ihtiyacı ne kadar yüksek ise karşı taraftaki enerji kaynağı ülkenin enerji pazar ihtiyacı o derece yüksek olması gerekmektedir. Zira AB Rusya'ya bağımlılığını azaltmak için yeni enerji alternatifine, Azerbaycan ya da Türkmenistan kendi enerji kaynağını pazarlamak için AB gibi güvenilir pazara ihtiyaç duymaktadır.

Karşılıklı bağımlılık ilişkisinde taraflardan birinin üzerindeki pazarlık gücü diğer tarafın bu ilişkiye hassasiyeti ve etkilenebilirliğine bağlıdır (Arı, 2013, s. 324). Örneğin, çalışmadaki karşılıklı bağımlılık ilişkisinde, AB'nin enerji konusundaki pazarlık gücü, Azerbaycan veya Türkmenistan'ın enerji konusuna olan hassasiyeti ve etkilenebilirliğine bağlıdır.

Avrupa Birliği'nin Enerji Durumu

Petrol Durumu

BP'nin 2016 yılı verilerine göre, Avrupa Birliği üyesi ülkelerden Danimarka'da 0,4 milyar varil, İtalya'da 0,5 milyar varil, Romanya'da ise 0,6 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervi, AB'den ayrılan İngiltere'de 2,5 milyar varil ve AB'ye dahil olmayan Avrupa ülkesi Norveç'te 7,6 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervi bulunmaktadır (BP Statistical Review, 2016).

Petrol rezervlerine sahip AB ülkelerinin günlük petrol üretimi ve tüketimine bakıldığında AB'nin petrol ihtiyacı apaçık ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Danimarka'nın günlük petrol üretimi 142 bin varil iken günlük petrol tüketimi ise 164 bin varildir. İtalya'nın günlük petrol üretimi 79 bin varil iken günlük petrol tüketimi 1 milyon 232 bin varildir. Romanya'nın günlük üretimi 79 bin varil iken tüketimi 197 bin varildir. Birlikten ayrılma kararı alan İngiltere'nin günlük petrol üretimi 1 milyon varil iken, günlük petrol tüketimi 1 milyon 597 bin varildir. AB'nin dışında kalmayı tercih eden Norveç'in günlük petrol üretimi 1 milyon 995 bin varil iken günlük petrol tüketimi 242 bin varildir (BP Statistical Review, 2016). Yani görüldüğü üzere AB ülkelerinde petrol rezervi bulunan ülkelerin günlük petrol tüketimi günlük petrol üretiminden daha fazladır. Bu ülkeler diğer AB ülkelerinin ihtiyacını karşılamak bir tarafa, kendi ihtiyaçlarını bile karşılayamamaktadır.

Doğal Gaz Durumu

BP 2016 verilerine göre, AB ülkelerinden Danimarka, İtalya ve Almanya'da 0,05 trilyondan daha az, Hollanda'da 0,7 trilyon metre küp, Polonya'da 0,1 trilyon metre küp, Romanya'da 0,1 trilyon metre küp, AB'den ayrılma kararı alan İngiltere'de 0,2 trilyon metre küp ve AB dışında kalmayı tercih eden Norveç'te ise 1,8 trilyon metre küp kanıtlanmış doğal gaz rezervi bulunmaktadır (BP Statistical Review, 2016).

2016 yılı verilerine göre doğal gaz rezervi bulunan AB ülkelerinin doğal gaz tüketiminin doğal gaz üretimine göre daha az olduğu saptanmıştır. Örneğin, doğal gaz üretimi Danimarka'da 4,5 milyar metre küp iken doğal gaz tüketimi 3,2 milyar metre küptür. Almanya'nın doğal gaz üretimi 6,6 milyar metre küp iken, doğal gaz tüketimi 42,6 milyar metre küptür. İtalya'nın doğal gaz üretimi 5,3 milyar metre küp iken doğal gaz tüketimi 64,5 milyar metre küptür. Hollanda'nın doğal gaz üretimi 40,2 milyar metre küp iken doğal gaz tüketimi 33,6 milyar metre küptür. Polonya'nın doğal gaz üretimi 3,9 milyar metre küp iken doğal gaz tüketimi 17,3 milyar metre küptür. Romanya'nın doğal gaz üretimi 9,2 milyar metre küp iken doğal gaz tüketimi 10,6 milyar metre küptür. İngiltere'nin doğal gaz üretimi 41 milyar metre küp iken doğal gaz tüketimi 76,7 milyar metreküptür. Norveç'in doğal gaz üretimi 116,6 milyar metre küp, tüketimi 4,9 milyar metre küptür (BP Statistical Review, 2016). Görüldüğü üzere, doğal gaz durumunun petrol durumundan bir farkı yoktur. Doğal gaz üreten AB ülkelerinin doğal gaz tüketimi üretimden daha fazla olduğu için bırak AB ülkelerinin tamamını kendi ihtiyacını bile karşılayamamaktadır. Durum böyle iken AB enerji ihtiyacını dışarıdan ithalat yoluyla karşılamak zorundadır.

Eurostat 2015 yılı bilgilerine göre, katı yakıt ithalatın %25,8 oranı Rusya'dan, %21,3 oranı Kolombiya'dan, %14 oranı ABD'den, %8,1 oranı Avustralya'dan, ham petrol ithalatın %27,7 oranı Rusya'dan, %11,4 oranı Norveç'ten, % 8 oranı Nijerya'dan, %7,5 oranı Suudi Arabistan'dan, doğal gaz ithalatın %29,4 oranı Rusya'dan, %25,9 oranı Norveç'ten, %8,8 oranı Cezayir'den, %6,1 oranı Katar'dan yapıldığı görülmüştür (Eurostat Statistics Explained, 2015). Görüldüğü gibi AB'nin enerji konusunda Rusya'ya ağır bir bağımlılığı bulunmaktadır. AB Rusya'ya olan bu bağımlılığını azaltmak için farklı enerji projelerini geliştirmeyi amaç edinmiştir. Bu hususta Azerbaycan ve Türkmenistan gibi enerji kaynağa zengin ülkeler alternatif olarak karşısına çıkmaktadır.

TANAP ve Türk Akımı Projeleri

TANAP, çıkış noktası Azerbaycan'ın Şah Deniz tesisi olan, Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçişini sağlamak için planlanan AB destekli Güney Gaz Koridoru projesinin bir parçasıdır. Azerbaycan'dan Avrupa'ya kadar ulaşan kısım TANAP olarak adlandırılarak Güney Gaz Koridoru'nun ilk parçası, Avrupa sınırından Avrupa'nın ülkelerine dağıtım yapan projenin ikinci parçası ise TAP olarak adlandırılmıştır. Güney Gaz Koridoru AB'nin Rus doğal gaz bağımlılığını azaltma amacıyla diğer alternatif doğal gaz üreticilerin (Hazar, Orta Doğu, Orta Asya) doğal gazını Avrupa'ya transfer etmesi için planlanan bir projedir (Kusznir, 2015, s. 7). Şah Deniz doğalgaz projesinin tamamlanması ve üretim faaliyetlerinin başlaması ile çıkarılan doğal gazın 2019 yılında 16 milyar metreküp, 2026'da ise 31 milyar metreküp Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınacaktır (Iran May Join to TANAP Gas Pipeline Project, 2015).

2018 yılında tamamlanacağı öngörülen söz konusu projenin maliyeti 10 milyar dolar civarındadır (TANAP Select Contractors for Pipeline). TANAP boru Türkiye-Gürcistan sınırından başlayarak, Türkiye üzerinden 20 ili geçerek, Yunanistan sınırında İpsala ilçesinden TAP boru hattı ile bağlanacaktır (Erdoğan, 2017, s. 16). 17 Kasım 2011 tarihinde düzenlenen "Karadeniz Enerji ve Ekonomi Forumu'nda" Türkiye ve Azerbaycan arasında TANAP boru hattı projesinin temelleri atılmış ve 26 Aralık 2011'de iki ülke arasında ön anlaşma imzalanmıştır. Projenin kurucu üyeleri %58 oran ile SOCAR (Azerbaycan), %30 oran ile BOTAS (Türkiye) ve %12 oran ile British Petroleum (BP, İngiltere) şirketleridir (Gökyay, 2017). Projenin kaynak ülkesi Azerbaycan iken, Türkiye ve Gürcistan hem tüketici hem transit ülke konumundalardır (Erdoğan, 2017). 17 Mart 2015 tarihinde Türkiye'nin Kars şehrinde düzenlenen TANAP boru hattı projesinin temel atma töreni Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Gürcistan Cumhurbaşkanı Giorgi Margvelashvili'nin katılımları ile gerçekleşmiştir.

Proje hayata geçtiğinde Türkiye ve AB doğal gaz ihtiyacını karşılayacak, Rus enerji bağımlılığı bir nevi azalacak, gaz çeşitliliği sağlanacak, ülkeler arası işbirliği artacak, rekabet sonucu doğal gaz fiyatlarında azalma görülecektir. Karşılıklı bağımlılık teori kuramcıları R. Keohane ve J.

Nye'a göre; güçlü devletler zayıf oldukları konularda avantaj elde edebilmek için üstün konumlarını kullanarak diğer konuda da üstünlük sağlamaya çalışabilirler ve böylece hem askeri ve hem ekonomik gücü arasındaki uyumu da sağlamaya çalışırlar. Diğer bir ifadeyle, AB zayıf olduğu enerji alanını geliştirmek için diğer ülkeler ile karşılıklı bağımlılık nezdinde iletişim sağlayarak sadece enerji alanında değil, aynı zamanda askeri ve ekonomik alanda da uyum sağlamaya çalışacaktır. Diğer bir ifadeyle aktörler arasındaki enerji işbirliği sayesinde askeri konuların önemi ekonomik konulara göre azalacak ve bu sayede barışın hâkim olduğu zemin hazırlanacaktır.

TANAP projesi Azerbaycan doğal gazının ilk defa Rusya'dan bağımsız olarak Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması açısından büyük önem kazanmaktadır ki Rusya bölgede enerji konusunda kendi hâkimiyetini sürdürmek istemekte ve Moskova'nın saf dışı bırakıldığı projelere karşı çıkmakta ya da alternatif proje geliştirmektedir. TANAP projesi ayrıca bölgedeki önemli enerji kaynağı Türkmenistan ve Kazakistan gibi ülkelerin projeye dahil olmasını bile sağlayabilecektir. TANAP ile hem AB hem Azerbaycan Rus bağımlılığından kurtulacak ve bu bağlamda ilk projeye beraber adım atacaktırlar.

Bölgedeki etkisini kaybetmek istemeyen ve Avrupa'ya doğal gaz taşımada Ukrayna ile sorun yaşayan Rusya, "Türk Akımı" projesini TANAP projesine paralel olarak geliştirmektedir. Türk Akımı projesi, Rusya'nın doğal gazını Karadeniz'in altından geçerek Türkiye aracılığıyla Yunanistan'a, oradan Avrupa'ya transfer etmek için planlanan bir başka boru hattı projesidir. Putin yönetimi Karadeniz'in altından geçecek ve Avrupa'ya ulaşacak olan Güney Akım boru hattı projesini Aralık 2014'te iptal etmiş¹ ve yerine geçiş güzergâhı Türkiye olan Türk Akımı boru hattı projesini hedef belirlemiştir (Rossiyaskaya Federaciya Otkazalas Ot "Yuzhnogo Potoka", Gaz v Evropu Poidet Cherez Turciyu (Rusya Federasyonu "Güney Akımdan" vazgeçmiştir, Doğal Gaz Avrupa'ya Türkiye Üzerinden Gececektir), 2014).

Gazprom Başkanı Aleksey Miller boru hat inşaatının 2016 senesinin sonunda başlayıp 2019-2020 senesinde tamamlanacağını ve maliyetin yaklaşık 13,6 milyar Euro olacağını açıklamıştır (Gazprom Puts Cost of Turkish Stream at 13,6 Euro Billion, 2015). İki ülke arasındaki anlaşmalara istinaden proje inşaatı Mayıs 2015'te başlatılmıştır. Türk Akımı boru hattı projesinin yıllık doğal gaz taşıma kapasitesi yaklaşık 63 milyar metreküptür. Taşınması planlanan 63 milyar metreküp doğal gazın 14 milyar metreküpünü Türkiye'nin alması ve kalan 49 milyar metreküp doğal gazın da Avrupa'ya aktarılması hedeflenmektedir (Turecki Potok (Türk Akımı), 2017). 1 Aralık 2014 tarihinde Rusya'nın Gazprom ve Türkiye'nin BOTAŞ şirketleri söz konusu boru hat projesini onaylamak için mutabakat zaptı imzalamışlardır. Fakat iki ülke arasında yasal çerçevede imzalanan anlaşma bulunmamaktadır. Söz konusu mutabakat zaptı projenin inşaat planını belirlemek için yapılmıştır. Daha sonra 27 Ocak 2015 tarihinde Gazprom Başkanı Aleksey Miller ve Türkiye Enerji ve Doğal Kaynakları Başkanı Taner Yıldız doğal gaz boru hattının güzergâhı ve teknik detayları ile ilgili görüşmeler gerçekleşmiştir. 22 Haziran 2015 yılında Türkiye hükümeti söz konusu boru hattının Rusya tarafından Türkiye topraklarında araştırma faaliyetlerinde bulunmaları için izin sağlamıştır (Turecki Potok (Türk Akımı), 2017). Ayrıca Türk Akımı projesi gerçekleştiği takdirde Rusya ve Ukrayna arasındaki gerginliklerden dolayı Ukrayna ile olan tüm boru hattı projelerin 2019 yılına kadar iptal edilmesi beklenmektedir. Bununla birlikte Türkiye-Suriye sınırında yaşanan Türkiye-Rusya uçak krizine rağmen Rus yetkililer söz konusu projenin askıya alınmayacağını açıklasa bile proje sekteye uğramıştır (Sankcii Ne Skajutsya Na Proektah "Turecki Potok" I AES "Akkuyu" (Yaptırımlar "Türk Akımı" ve "Akkuyu" Projelerine Uygulanmayacaktır, 2015). Fakat ilişkilerin tekrar düzelmesi ile beraber iki ülkenin devlet başkanı 10 Ekim 2016 tarihinde İstanbul'da düzenlenen 23. Dünya Enerji Kongresi çerçevesinde bir araya gelerek Türk Akımının hızlandırılmasına ilişkin anlaşma imzalamışlardır (Budak, 2017, s. 5).

20 Ocak 2017 tarihinde Putin, projeye ilişkin Türkiye ve Rusya arasında yapılan hükümetler arası anlaşmayı imzalayarak projenin hayata geçirilmesi için önemli bir adım atmıştır. 2 Aralık 2016 tarihinde Türk hükümeti tarafından kabul edilen anlaşma 1 Şubat 2017 yılında Rusya

hükümeti tarafından kabul edilmiştir. Fakat Rusya Dışişleri Bakanlığı Direktörü Aleksandr Botsan Harçenko Şubat 2017 tarihinde Avrupa'dan resmi garantiler alınmadığı takdirde projenin ikinci aşamasının yapılmayacağını dile getirmiştir (Budak, 2017). Görüldüğü üzere projenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği aktörler arasındaki siyasi ilişkiler ile doğrudan bağlantılıdır. Ayrıca AB'nin Ukrayna krizinden dolayı Rusya'ya karşı yaptırım uyguladığı dönemi göz önünde bulunduracak olursak, projenin daha yavaş ilerleyeceği düşünülebilir.

Türk Akımı projesi gerçekleştiği takdirde Karadeniz'den Doğu Akdeniz'e uzanan uzun bir boru hattı olacağından ve kapasitesi açısından enerji alanında çok kapsamlı bir proje olacağı kesindir. Ayrıca proje gerçekleştiği takdirde Rusya AB ile olan mevcut enerji durumunu daha da sağlam temellere oturtacaktır. Rusya Avrupa pazarına doğal gaz transferinin %40 oranını Ukrayna üzerinden gerçekleştirmektedir. Türk Akımı gerçekleştiği takdirde krizden etkilenmeyerek daha sağlam yollarla doğal gaz transferini gerçekleştirmiş olacaktır.

Fakat şunu da unutmamak gerekir ki, Türk Akımı projesinin doğal gaz taşıma kapasitesi TANAP projesine göre çok daha yüksektir ve AB'nin enerji ihtiyacını tam anlamıyla karşılayabilecektir. Ayrıca TANAP projesi için Azerbaycan doğal kaynakları yeterli olamayabilir, bu durumda TANAP projesinin kapasitesini arttırmak için yeni doğal gaz tedarikçilerine ihtiyaç duyulabilir. Bu bağlamda Azerbaycan dışında Türkmenistan, Kazakistan ya da İran gibi doğal gaz zengini ülkelerle işbirliğine girmesi söz konusu olabilir.

Avrupa enerji ihtiyacını karşılamak ve Rus enerji bağımlılığını azaltmak için TANAP, TAP projelerinin bir an önce hayata geçmesi için desteklemekte, Türk Akımı projesi ise AB'nin Rusya'ya bağımlılığını arttıracığı için şüpheyle yaklaşmaktadır. Rusya ise TANAP, TAP projelerinin yerine Türk Akımı projesinin gerçekleşmesi için çaba göstermektedir. Türkiye ise her iki boru hattının da gerçekleşmesinden yanadır. Zira Türkiye iki önemli boru hattının toprağından geçmesi ile daha önemli bir pozisyona yükselecektir. Ancak Türk Akımı projesinin alıcısı da AB ülkeleri olduğu için projenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği büyük ölçüde AB ülkelerine bağlıdır.

AB Enerji İhtiyacı Bağlamında Türkmenistan

Türkmenistan dünyanın en büyük dördüncü doğal gaz rezervine sahiptir (BP Statistical Review, 2016). BP Statistical Review verilerine göre ülkede 17,5 trilyon metreküp kanıtlanmış doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Avantajlı coğrafi konumu nedeni ile bulundurduğu zengin doğal gaz rezervlerini komşu pazarlara, özellikle Rusya, İran ve Çin'e ihraç edebilme durumuna sahiptir. Enerji politikasını çeşitlendirmek için yeni enerji tedarikçi arayışı içinde olan AB için doğal kaynaklara zengin olan Türkmenistan TANAP projesi yanında diğer bir alternatif enerji kaynağı olabilmektedir. Şu an Türkmenistan doğal gazını ihraç etmek ve son alıcıya ulaştırmak için birkaç alternatif projede yer almaktadır. Birincisi, Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) boru hattı projesidir. Aralık 2015 tarihinde temelleri atılan TAPI 1800 km uzunluğundaki (boru hattın 200 km Türkmenistan'da, 773 km Afganistan'da, 827 km Pakistan'da bulunmaktadır), kapasitesi yıllık maksimum 33 milyar metre küp, maliyeti yaklaşık 10 milyar doları oluşturan bir projedir. Afganistan'da yaşanan mevcut istikrarsızlık ve ekonomi alanındaki yetersizlikler TAPI boru hattı projesinin tamamlanmasını engellemiştir. Proje bu nedenlerden ötürü faaliyete geçememiştir. Ocak 2017 tarihinde TAPI Pipeline Şirketi ile Almanya'nın ILF şirketi arasında proje ile ilgili anlaşmaya imza atılmıştır. Anlaşmaya göre, ILF projenin Afganistan ve Pakistan bölümünün fizibilite çalışmalarını yürütecek ve projenin devamı için katkı sağlayacaktır (TAPI Boru Hattı Projesi-Enerji Dünyasının Önemli Projesi, 2017).

300 kilometre uzunluğa sahip Trans Hazar Boru Hattı (TCP) ise Türkmenistan'ın doğal gazını Azerbaycan'a ulaşmasını hedefleyen ikinci boru hattı projesidir (Nifti, Akhundzada, & Danış, 2015). TCP Azerbaycan ve Türkmenistan doğalgazını Avrupa'ya ulaştırma yolunda hem ekonomik maliyeti açısından hem ülke konumunu sağlamlaştırmak için her iki ülke için de stratejik bir projedir. TCP projesi Rusya ve İran'ı saf dışı bırakarak AB ülkelerine doğal gaz transfer etmenin başka bir yoludur. Bu durumda ise Türkmenistan'ın altyapısının yeterli olması

gerekmektedir. Üçüncüsü, Türkmenistan doğal zengin kaynakları ile enerji arz güvenliğinde ciddi sıkıntılar yaşayan Avrupa ülkeleri için Rusya yerine alternatif yeni bir tedarikçi konumuna gelecek olan TANAP projesine dâhil olabilme seçeneğidir ki sonunda Türkmenistan-Azerbaycan-Türkiye üçlüsü kurulabilir. Bu büyük projede Avrupa için Azerbaycan doğal gazının yetersiz kalması durumunda Türkmenistan çözüm olabilir. Bu proje her üç ülke için de faydalı olabilir; Türkmenistan proje sayesinde enerji potansiyelinin kullanımını arttırarak, siyasi ve ekonomi gücünü çoğaltabilir, Azerbaycan ve Türkiye enerji güvenliğini sağlayabilir (Shiriyev, April, 2015, s. 2). Karşılıklı bağımlılık kuramına göre, konular arasında belirli bir hiyerarşi yoktur, gündemin oluşumu ve onun kontrolü önemli hal almaktadır (Keohane & Nye, 1977, s. 32). Yani karşılıklı bağımlılığa göre, ne AB'nin enerji ihtiyacı ne de Türkmenistan'ın enerji devi olması onları bu konuda baskın konuma taşımamakta, AB'nin enerji ihtiyacı ya da Türkmenistan'ın pazar arayışı gibi enerji gündeminin oluşması ve bunun kontrolü daha önemli olmaktadır.

Kısacası, Türkmenistan'ın doğal gaz kaynaklarını Avrupa'ya ulaştırma politikasının hem TCP hem de onun devamı olarak gerçekleşecek olan TANAP projesi ile hayata geçmesi mümkün olarak gözükmektedir. Bu bağlamda TCP ekonomik açıdan maliyeti düşük, teknik açıdan uygulanabilirliği kolay, fakat diğer yandan Hazar Denizi'nin statüsü üzerindeki anlaşmazlık nedeni ile siyasi açıdan zor bir projedir. Çünkü Hazar Denizi'ne kıyısı olan ülkeler arasında Hazar denizinin statüsü nedeniyle yıllardır devam eden ve hala çözülemeyen problemler mevcuttur. Hazar Denizi enerji kaynaklarının uluslararası pazara transferini gerçekleştirecek boru hattı projelerinin güzergâhları uzun yıllardır süregelen sorun olarak varlığını korumaktadır. Hatta bu sorun Hazar'ın statüsünün bu zamana kadar halledilememesinin en önemli sebeplerinden biridir. Bu sebeplerden dolayı TCP boru hattı projesinin önünde aşılması beklenen engeller bulunmaktadır. Bu bağlamda son bir yılda TCP boru hattını destekleme doğrultusunda Türkiye-Türkmenistan-Azerbaycan arasında devam eden görüşmelerin AB'nin de katılımı ile bir anlaşma süreci başlamıştır. TCP projesi ile hedeflenen Türkmenistan doğal gazının Avrupa'ya aktarılması konusunda yakın zamanda önemli gelişmelerin yaşanacağı öngörülmektedir.

SONUÇ

Yıllardır büyük miktarda Rus enerji politikasına bağımlılık politikasını sürdüren AB Rusya-Ukrayna krizinden sonra Rusya'ya karşı yaptırım uygulamaya başlamıştır. Uyguladığı yaptırımlar karşısında Rusya AB'nin enerji bağımlılığını bir koz olarak kullanmaya başlamış ve bu süreç esnasında AB'nin enerji güvenlik konusundaki sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda AB Rus enerji bağımlılığını azaltmak için farklı alternatifler arayışına girerek enerji politikasını çeşitlendirmek adına yeni adımlar atmaya başlamıştır. Bu doğrultuda AB enerji zengini olan bölgelere yönelerek yeni işbirliği kurmaya çaba göstermektedir. AB'nin enerji konusundaki yeni işbirliği Ortadoğu, Hazar ve Orta Asya bölgeleri ile mümkün gözükmektedir. Bu işbirliğinin bir ürünü olarak ortaya TANAP projesi çıkmaktadır. TANAP Hazar bölgesindeki Hazar havzasının enerji kaynağını Avrupa'ya ulaştırmak ve Rus enerji bağımlılığını azaltmak için değerli bir projedir. TANAP sadece AB için değil aynı zamanda tüm katılımcı üyeler – tedarikçi Azerbaycan, transfer ülke Türkiye, alıcı bölge AB – için büyük önem arz etmektedir. TANAP projesinin yanı sıra doğal kaynaklara sahip olan Türkmenistan da Avrupa'ya gaz aktarımı için farklı projeler bağlamında AB ile enerji işbirliğine hazır olduklarını göstermiştir. AB ile tedarikçi ülkeler arasındaki enerji ilişkisi karşılıklı bağımlılık kuramına göre ilerleyeceğinden her iki taraf aynı riski ve aynı kazancı elde etmektedir. Bu bağlamda AB'nin enerji politikasını çeşitlendirme ekseninde TANAP ve Türkmenistan günümüzde önemli yere sahiptir. Söz konusu projelerle AB hem enerji politikasını çeşitlendirebilecek, hem de Rus enerji bağımlılığını sonlandıramasa bile azaltabilecektir.

¹ Güney Akımı projesinin Karadeniz altından geçerek Bulgaristan'a ulaşması, Bulgaristan'dan Avrupa'ya geçmesi planlamıştır. Rusya-Ukrayna arasında meydana gelen krizden dolayı AB Rusya'ya karşı ekonomi ve siyasi yaptırım uygulamaya başlamıştır. Bulgaristan da yaptırım uygulayan ülkeler arasında yer almaktadır. Güney Akım projesinin iptal olma sebebinin bir nedeni bu sebepten dolayıdır. Diğer de yaptırımlar uygulanan Rusya çok büyük ekonomi zararlar görmeye başlayınca yetkili olduğu enerji alanını geliştirmek için çaba göstermektedir. Bu da diğer bir nedendir.

Bilgilendirme / Acknowledgement: 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Amirbek, A. (Yaz 2015). Soğuk Savaş Sonrası Hazar'ın Statüsü ve Sınırlandırma Sorunu: Kıyıdaş Devletlerin Yaklaşımları Açısından Analizi. *Karadeniz Araştırmaları* (46), 26-43.

Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. Bursa : MKM Yayıncılık.

BP Statistical Review. (2016). <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf>. e.t: 28.10.17

Budak, T. (2017). Tütkiye'nin Enerji Politikasında Tanap ve Türk Akımı. *Bilgesam Analiz*, 1-8.

Canbolat, İ. S. (2014). *Avrupa Birliği ve Türkiye Uluslarüstü Sistemle Ortaklık*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.

Cowman, S. (2014, Kasım). *Strategic Insights: Can the European Union Declare Energy Independence From Russia?* www.strategicstudieinstitute.army. e.t:31.01.16

Erdoğan, N. (2017, Temmuz). Tanap Projesinin Türkiye ve Azerbaycan Enerji Politikalarındaki Yeri ve Önemi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(03), 10-26.

Eurostat Statistics Explained. (2015). http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports.e.t:28.10.17

Eurostat Database. (2017, Ekim 18). [www.eurostat.eu: http://ec.europa.eu/eurostat/data/database](http://ec.europa.eu/eurostat/data/database).e.t:22.10.17

Gazprom Puts Cost of Turkish Stream at 13,6 Euro Billion. (2015, Ağustos 13). www.rbth.com: https://www.rbth.com/business/2015/08/13/gazprom_puts_cost_of_turkish_stream_at_136_billion_48479.html e.t:29.10.17

Gökyay, C. (2017). TANAP Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi. *TANAP*. İstanbul: Su Yapı.

Iran May Join to TANAP Gas Pipeline Project. (2015, Mayıs 6). www.reuters.com: <http://uk.reuters.com/article/2015/05/06/energy-tanap-iran-idUKL5N0XX30F20150506> e.t:06.05.16

Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little Brown Company.

Kusznir, J. (2015). The Southern Corridor: Initiated by the EU, Completed by Others? TANAP, TAP, and the Redirection of the South Stream Pipeline. *Caucasus Analytical Digest*, 7.

Nifti, E., Akhundzada, E., & Danış, E. E. (2015). Türkmenistan Doğalgazı Türkiye ve Avrupa Yolunda. *Hazar Strateji Enstitüsü Enerji ve Ekonomi Araştırmaları Merkezi, Yönetici Bilgi Notu*.

Rossiyaskaya Federaciya Otkazalas Ot "Yuzhnogo Potoka", Gaz v Evropu Poidet Cherez Turciyu (Rusya Federasyonu "Güney Akımdan" vazgeçmiştir, Doğal Gaz Avrupa'ya Türkiye Üzerinden Gececektir). (2014, Aralık 2). [www.ria.ru: https://ria.ru/economy/20141202/1036071445.html](http://www.ria.ru/economy/20141202/1036071445.html) e.t:29.10.17

Sankcii Ne Skajutsya Na Proektah "Turecki Potok" I AES "Akkuyu" (Yaptırımlar "Türk Akımı" ve "Akkuyu" Projelerine Uygulanmayacaktır. (2015, Aralık 01). [www.pronedra.ru: https://pronedra.ru/gas/2015/12/01/sankcii-protiv-turcii/](http://www.pronedra.ru/gas/2015/12/01/sankcii-protiv-turcii/) e.t:29.10.17

Shiriyev, Z. (April, 2015). Turkmenistan, Turkey and Azerbaijan: Potential for a Trilateral Energy Strategy? *CCEE Policy Brief*(14), 2.

TANAP Select Contractors for Pipeline. (tarih yok). [www.expatsnetwork.com: https://www.expatsnetwork.com/tanap-select-contractors-pipeline/](http://www.expatsnetwork.com/tanap-select-contractors-pipeline/) e.t:22.10.17

TAPİ Boru Hattı Projesi-Enerji Dünyasının Önemli Projesi. (2017, Mayıs 25). [www.anavatanturkmenistan.com: http://www.atavatan-turkmenistan.com/news_details.php?news_id=NzYw](http://www.anavatanturkmenistan.com/news_details.php?news_id=NzYw) e.t:04.11.17

Turecki Potok (Türk Akımı). (2017). [www.gazpromexport.ru: http://www.gazpromexport.ru/projects/6/](http://www.gazpromexport.ru/projects/6/) e.t:29.10.17.